

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2020

STOCKHOLM 2020

GUNN JOHANSSON & EVA RYSTEDT

Kvinnor i Vitterhetsakademien

EN REKOGNOSERING

VÅR AKADEMI VAR mycket länge ett samhälle med så gott som bara män som fullvärdiga ledamöter. En ändring inträffade 1963, då arkeologiprofessorn Greta Arwidsson blev invald. Kvinnornas antal ökade därefter långsamt. Ännu runt år 2000, då vi själva blev invalda, var det gles i de kvinnliga leden, något vi kände av inte minst när vi höll våra inträdesföredrag.

I mars 2019 var andelen kvinnor 28 procent av hela gruppen fullvärdiga och arbetande ledamöter (33 av 119). Under de två senaste decennierna har det alltså skett en stark utveckling i rätt riktning. Därigenom har en gynnsam tidpunkt inträtt för en undersökning i positiv anda av kvinnors närvaro i Vitterhetsakademien under hela dess verksamhetstid. En sådan har hittills inte genomförts. Vi fick således inleda vårt arbete med att granska matriklar, protokoll och annat arkivmaterial.

Arbetet har haft karaktären av rekognosering, med sikte på att identifiera kvinnorna och deras professionella kompetenser. Redovisningen är indelad i två avsnitt. Det första, av Rystedt, sträcker sig från Akademiens instiftande, i dess av Gustav III rekonstituerade form, från 1786 fram till 1950-talet; här finns sju kvinnor, alla korresponderande eller utländska ledamöter. Det senare avsnittet, av Johansson, omfattar perioden från 1960-talet till och med 2019, då kvinnor når fullt ledamotskap. Det av-

snittet omfattar de sju första kvinnorna som vann fullt ledamotskap och följs av mer övergripande uppgifter på statistisk grundval.

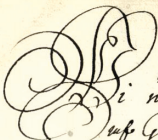
Vi förutsätter att andra, män likaväl som kvinnor, tar vid där vi börjat och utvidgar synfältet mot en fördjupad analys. Ett mål för framtiden vore ett studium av vetenskapskvinnor i Sverige som haft säte i akademierna allt sedan deras grundande. Ännu har ett sådant övergripande studium, vad vi förstår, inte inletts, men om de enskilda akademierna upparbetar sina respektive material, så som vi nu gjort för Vitterhetsakademiens del, kan vi gemensamt verka för detta mål.

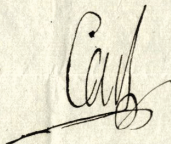
*

Den första kvinnan i Vitterhetsakademien, bortsett från grundarinnan, är Juliane, eller Julie, de Giovane. Hon utsågs till utländsk ledamot år 1793. I Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) och Vitterhetsakademiens bibliotek finns dels ett formellt beslut om utnämningen genom kungamakten, dels Akademiens protokollsanteckning om beslutet. Det kungliga dokumentet uppger att skälet till utnämningen var att hon ”utgifvit flera lärde arbeten och i synnerhet inlagt mycken heder med sin afhandling om prinsessors upfostran”. I akademiprotokollet står att ett diplom ska utfärdas till henne – ”och warder Diplom för henne utfärdadt”. I ATA finns ett till Akademien återsänt diplom, med vidhängande sigill, från en annan utländsk ledamot som valdes fyra år senare: ingen mindre än Friedrich von Schiller. Det diplom som sändes till Juliane de Giovane bör ha varit likartat.

S. 1.

Secretararön upläste en honom tillstånd Kong. Majts
Nådiga Resolution, i kraft hwarsaf fru Juliana, Hets
ginna af Giovane född friherrinna till Madonabachs
utnämnes till utländsk Ledamot af Witterhets Akad.
Lades ad acta och warder Diplom för henne utfärdadt.

 i uttømmen Sign Juliana, Graftiginnu
 af Giovane i Neapel, född Anthonnina
 af Mudenbach, som uttytligt fören länd
 wabaton och i ymnigst inlygt migden Guden
 man i en Affwärdling om Ginnafordt i affwärdna,
 till utländskt Sada med af 2 Nier i Mittrofsk.
 Historie och Antiquitets Academie, förilad den
 samman Guden till beförigt i alt tungande
 landas. Stockholm Plett den 28. Martii 1793.
 Under Min Allvaridigste Romingd och Guden
 minderrönglat

Det kungliga beslutet om Juliane de Giovanes ledamotskap (ovan) respektive
 Kungl. Vitterhetsakademiens protokoll över beslutet (föregående sida).
 Antikvarisk-topografiska arkivet och Vitterhetsakademiens bibliotek.

Juliane (Julie) de Giovane, kopperstick. Teckning av V. Kinninger, gravyr av F. John.

Först några data om hennes liv i telegramform: friherrinna; född i Österrike; gift i Italien med en neapolitansk hertig; två barn; skild; återflyttad till Österrike; överhovmästarinna 1795 vid kejsarinnan Maria Teresas hov i Wien; död i Buda 1805, endast trettionio år gammal. Trots sin korta levnad hann hon bli en lärd kvinna som utgav många skrifter i vitt skilda ämnen – med moderna namn kunde några av ämnesområdena för hennes skrifter benämnas statskunskap, kulturvetenskap, pedagogik, geologi ... Hon utgav *Samlade skrifter* hos en boktryckare i Wien det år hon blev ledamot, 1793. Då var hon tjugosju. Storskaligheten i produktionen liksom ämnesbredden och tematiken var i upplysningstidens anda. På gravyrporträttet ser vi henne i apparition av lärd kvinna. I texten under bilden står om hennes ledamotskap i ”de kungliga akademierna i Berlin och Stockholm” samt i ”Société d’Humanité” i London, en mindre och kortvarig sammanslutning grundad 1764 av en engelsk läkare.

Hur hade denna kvinna, verksam i Österrike och Italien, blivit känd för Akademien i Sverige? De flesta av männen som dominerade Vitterhetsakademien vid tiden runt 1790, professorer och högre statstjänstemän, flera ur adelsläkter, var inte den sortens folk som hade förstahandskunskaper om utländska miljöer och framstående lärda i utlandet, enkannerligen inte om kvinnor. Kanske utgick utnämningen av henne från någon med en annan bakgrund, någon som kanske kom in i Akademien liksom från sidan, exempelvis en biskopsson från Åbo som flyttade till Stockholm och med tiden skaffade sig allt större uppgifter inom stats- och slottsförvaltningen, som reste och kunskapade i Italien och till sist landade som uppsyningsman för den kungliga konstsamlingen på Slottet och överintendent: Carl Fredrik Fredenheim.

Fredenheims personalia visar sig stämma väl med hypotesen. Han vistades i Italien som konstagent åt Gustav III under ungefär ett och ett halvt års tid i slutet av 1780-talet – från våren 1788 till vintern 1789. Med sina utvecklade kulturella och estetiska intressen och sin sociala begåvning, förutom sin relation till det svenska hovet, vann han insteg i societeten, framför allt den i Rom och Neapel. Hans resediarier i handskrift, vilka

Carl Fredrik Fredenheim. Målning av okänd konstnär, efter Lorens Pasch d.y. Nationalmuseum, Stockholm. NMGrh 2314. Foto: Hans Thorwid.

förvaras i Nationalmuseum, visar på ett hektiskt umgängesliv. Detsamma gör en annan handskrift av honom, i Kungliga biblioteket, med karaktär av biografiförberedande anteckningar för tiden fram till 1796 (*Conceptbiographi til 1796*).

I båda figurerar Juliane de Giovane. Fredenheim berättar om möten med henne, ofta i hennes krets av vänner, där en ytterligare hertiginna, de Mignone, ingick; det står om utflykter i landskapet, fisketurer på Neapelgolven, umgänge på slottet i Neapel, som var de Giovanes hem alltsedan hon gift sig med den neapolitanske hertigen. Hon var tjugotvå år gammal, och, vad vi förstår, bedårande både i sin lärdom och sin skönhet; hon blev uppsökt av män som skrev om sina möten med henne, bland

andra Goethe som förevigade henne i sin *Italienische Reise*. Hon finns även avbildad tillsammans med Fredenheim i en teckning vi har i behåll i Nationalmuseum av en fransk målare, Jacques Beys, som betalades av Fredenheim (nedan); hon är en av de två sittande kvinnorna som är de två hertiginnorna, och Fredenheim bör vara den stående mannen vid deras sida. I resedagboken läser man: ”Beys, som var med mig, gjorde en ritning i svart och vit krita på mörkt papper av Hertiginnorna, Padre Antonio, Merli, unga Mignano, mig och sig sjelf i Gubbens Cabinet occuperade med att se hans samling af teckningar.”

Medan Fredenheim befann sig i Italien 1788–1789 blev Juliane utnämnd till ledamot av Accademia dell’Arcadia (eller Accademia degli Arcadi, ”Arkadiernas akademi”), den litterära akademi som grundades på initiativ av drottning Christina. Det skedde på Fredenheims initiativ, såsom tydligt framgår både av resediarierna och *Conceptbiographi*.

Fredenheim besöker Padre Piaggi i Portici den 21 juli 1788. Teckning av Jacques Beys i svartkrita, förhöjd med vitt, på papper. Nationalmuseum, Stockholm. NMH 4/1880.

Hennes inträde i Vitterhetsakademien 1793 skedde bara en och en halv månad efter det att Fredenheim själv invalts som ledamot. Fredenheim hade flera skrifter av henne i sitt bibliotek; det framgår av hans egenhändiga förteckning över de böcker och bilder han hade i sin ägo, som han sammanställde inför sin planerade auktionsförsäljning. Här anger han även ett målat miniatyrporträtt av henne – som skvallrar om den relation som utvecklades mellan dem. I Kungliga biblioteket förvaras två skrifter av henne, den ena med kung Karl XV:s stämpel.

Till alla dessa indicier kan läggas två anteckningar i *Conceptbiographi* vilka ger oss slutgiltiga bevis för att Fredenheim låg bakom hennes utnämning. Den första relaterar innehållet i ett brev sänt till honom från henne i december 1788, när han befann sig i Norditalien: ”Decembr. 23. Hennes bref om hennes Witterh.acad. adresserade nya arbete, och et rum i densamma etc.” Den andra anteckningen gäller hennes faktiska utnämning fem år senare, 1793, där Fredenheim under rätt datum, den 9 april, skriver följande: ”Valdes Duchesse Giovane til Ledamot af Witterhetsadac. på min begäran. Bref til henne med Adlerbeths bref och patentet och statuterna. Hennes tacksägelsebref 4 Maji 1793.” Tackbrevet är i behåll i Antikvarisk-topografiska arkivet och Vitterhetsakademiens bibliotek.

Därmed är det läge att föra åt sidan det förslag som Henrik Schück framför i sin historia över Vitterhetsakademien, nämligen att det kan ha varit hertig Carls särskilde förtrogne, friherren Gustaf Adolf Reuterholm, som låg bakom Juliane de Giovanes utnämning; alltså den man som hade ett övergripande inflytande över både hertig Carl och statsapparaten i tiden närmast efter Gustav III:s död. Det enda som Schück kan anföra till Reuterholms fördel är hans vistelse i Italien – men den ser ut att ha infallit efter det att hertiginnan flyttat tillbaka till Österrike.

Juliane de Giovane får stort utrymme i denna text eftersom hennes närvaro i vår akademi föreföll smått enigmatisk, så länge man hade endast matrikeluppgifterna att tillgå. Nu har hon trätt klarare fram. Återstående

sex kvinnor i Akademien före 1960 är litet bättre kända. Om dessa blir framställningen som följer därför jämförelsevis mycket kortare. Namn, kunskapsområde, invalår och utbildning framgår av tabell 1.

Tabell 1. Vitterhetsakademiens sex första kvinnliga ledamöter efter Juliane de Giovane och före Greta Arwidsson. (K = Korresponderande ledamot, UK = Utländsk korresponderande ledamot, UL = Utländsk ledamot.)

Namn	Kunskapsområde	År för inval	Akademisk grad/yrke
Johanna Mestorf	Arkeologi	UK 1873, UL 1897	Titulärprofessor
Agnes Branting	Textilkunskap	K 1919	Teckningslärare
Gerda Boëthius	Konsthistoria	K 1933	Fil. dr
Hanna Rydh	Arkeologi	K 1933	Fil. dr
Ingeborg Wilcke-Lindqvist	Konsthistoria	K 1953	Fil. lic.
Ragnhild Hatton	Historia	UK 1954	Fil. dr, professor

Deras inträden i Akademien ligger i tiden mellan 1873 och 1954. Med dessa kvinnor introducerades vetenskap i modernare mening – likaså den sorts vetenskap med fokus på arkeologi, historia och kulturminnesvård som Akademien med tiden kom att särskilt omfatta, och även domineras av: Johanna Mestorf och Hanna Rydh inom fornforskning/arkeologi; Agnes Branting, Gerda Boëthius och Ingeborg Wilcke-Lindqvist inom konsthistoria och kulturminnesvård samt Ragnhild Hatton inom historia.

Gemensamt för dem var att de inte innehade fullt ledamotskap. De var korresponderande ledamöter, antingen utländska sådana (Mestorf och Hatton) eller svenska (de övriga). De korresponderande ledamotskapen hade införts av Akademien i slutet av 1820-talet. De var en del i utvecklingen bort från en sluten akademi med endast två klasser för svenskar, honorära och arbetande. Förutom att de öppnade sig för kvinnor, gav

Johanna Mestorf.

Agnes Branting.

Gerda Boëthius.

Hanna Rydh.

Ingeborg Wilcke-Lindqvist.

Ragnhild Hatton.

de, som det ser ut, utländska kvinnor även möjlighet att avancera, från utländsk korresponderande ledamot till utländsk ledamot. Det hände den verkligt framstående Johanna Mestorf år 1897, sedan hon varit korresponderande i tjugofyra år.

Om Juliane de Giovane, utländsk ledamot 1793, kan ses som en svala som inte gjorde någon sommar, så kan man se just Johanna Mestorf hundra år senare, i en akademi av helt annat snitt, som en kvinnlig portalfigur för en epok som faktiskt såg de förtjänstfullt och professionellt arbetande kvinnorna, belönade dem med korrespondentskap men inte gick så långt att de lät dem delta på lika villkor med männen i Akademiens interna arbete. Samhället i stort, inte bara vetenskapssamhället, var inte berett att ge kvinnorna som grupp samma utbildningsmöjligheter och aktionsradier som männen. När kvinnor under 1800-talets slut och 1900-talets första hälft ändå tog sig fram, som våra sex kvinnor, så gjorde flera det utan

att följa upp trampade manliga stigar. Bara en av de sex vi diskuterar här tillbringade ett helt liv inom universitetet (Hatton, i England). Fyra av de övriga fann avgörande utlopp för sin aktivitet inom musei- och kulturvårdssfären, som alltså framträder som en kvinnlig professionell nisch på hög kunskapsnivå (Mestorf, Boëthius, Branting och Willeke-Lindqvist).

En kvinna, Hanna Rydh, förde ett intressant liv mellan vetenskap (arkeologi), populärvetenskap, kulturminnesvård, politik och landshövdingehustrurepresentation; hon kommer att porträtteras i en biografi under förberedelse till Vitterhetsakademiens serie *Lärda i Sverige*. En tysk forskare, Dagmar Unverhau, som skrivit en omfattande biografi över Johanna Mestorf, förmodar att det som kvinnor med hög kompetens och hög produktivitet utträttade sågs som *Einzelleistungen*, det vill säga enskilda goda prestationer, snarare än som uttryck för en generell kvinnlig potential – så kunde saken accepteras av männen och även premieras utan att den grundläggande ordningen stördes.

*

Vid mitten av 1900-talet hade Akademien alltså välkomnat ett antal kvalificerade kvinnor som *korresponderande* respektive *utländska* ledamöter, och vi närmar oss tiden för de första invalen av kvinnliga *arbetande* ledamöter.

Den allra första nomineringen av en kvinna för inval som arbetande ledamot finner vi i ett protokoll från den historisk-antikvariska klassen i oktober 1962. Arkeologen Greta Arwidsson (1906–1998) ställdes då mot tre manliga kandidater. Av protokollet framgår att hon fick 6 röster av 24 avgivna. Hon nominerades åter i januari året därpå, då hon i konkurrens med två män fick 12 röster av 25. Vid tredje tillfället, i maj 1963, ställdes ledamöterna i den historisk-antikvariska klassen inför valet mellan Greta Arwidsson och egyptologen Torgny Säve Söderbergh, varvid Greta Arwidsson erhöll 14 av de 20 avlagda rösterna. Invalet skedde sedan vid juniplenium 1963. Hennes ytterst väl kvalificerade motkandidat valdes in vid det därpå följande invalstillfället.

Greta Arwidsson.

Birgitta Odén.

Greta Arwidsson var, vid inträdet i Akademien i december 1963, professor i nordisk och jämförande fornkunskap vid Stockholms högskola. Hon hade tidigare varit verksam som docent vid arkeologiska institutionen i Uppsala, och hon hade varit en energisk och handlingskraftig landsantikvarie på Gotland och chef för Gotlands fornsal – därtill Sveriges första kvinnliga landsantikvarie. Vid Stockholms högskola hade hon varit dekanus vid den humanistiska fakulteten och en av de drivande krafterna i förberedelserna för högskolans omvandling till universitet. Greta Arwidsson tycks enligt Vitterhetsakademiens handlingar även inom Akademien ha varit en aktiv ledamot, och hon tilldelades 1986 Akademiens stora guldmedalj. I hennes namn bildades ”Greta Arwidssons vänner”, en förening för kvinnor verksamma i nations- och kårlivet i Uppsala.

I serien *Lärda i Sverige* har Birgit Arrhenius nyligen karaktäriserat Greta Arwidsson – eller Fornngreta, den benämning hon fick under tiden

som landsantikvarie på Gotland – bland annat i termer av omutlig redlighet och en stark känsla för egen och andras integritet. Arrhenius biografi och övrig dokumentation om Greta Arwidsson förmedlar bilden av en imponerande forskare och en klok och outtröttlig arbetare i kulturminnesvårdens tjänst, som därtill var försedd med en väl utvecklad organisatorisk talang. Hon utförde också sin gärning i en tid och i ett samhälle som alltmer präglades av krav på jämställdhet mellan kvinnor och män. Det kan antas att det trots en urgammal tradition av en akademi av män, och trots att det funnits många välkvalificerade manliga invalskandidater, i längden blev omöjligt att förbigå en kandidat som Greta Arwidsson. Mot den bakgrunden, och som kontrast, är det intressant att ta del av ett citat i Arrhenius biografi. Hon citerar ett brev som Greta skrev men aldrig skickade då hon tvekade inför uppgiften att ta hand om Valsgårdeutgrävningarna och inför erbjudandet om en ställning som amanuens: ”Min begåvning är ej tillräcklig för att föra mig vidare på denna bana och mitt mod inte stort nog att jämt sätta sig över det manliga förakt, som dagligen möter en kvinna som försöker vetenskap. Jag ger mig.”

Hon tackade till sist ja till bägge uppgifterna, men citatets starka känslouttryck tyder på att Greta Arwidsson inte bara erfarit uppmuntran utan också motstånd under sin yrkesbana. Tydligt kände hon sig inte alltid så framgångsrik och kraftfull som hon framstod för omgivningen. Vi vet att hon som ung student var mycket tydlig i sin syn på den gifta kvinnans ovillkorliga rätt till yrkesarbete. Men vi vet också att hon senare i livet (1989) avstod från att medverka i en nystartad tidskrift, *Kvinner i arkeologi i Norge*, med motiveringen att hon saknade intresse och förståelse för de kvinnoaksfrågor som då var aktuella. Arrhenius tolkar detta så att Greta befarade att alltför provocerande aktivism kunde bli kontra-produktiv. Vi har också förstätt att hon i Akademien höll en återhållsam profil när det gällde kvinnoperspektiv och kvinnorepresentation.

Trots att isen var bruten i och med Greta Arwidssons inval dröjde det ytterligare tio år innan nästa kvinna valdes in. Återigen var det den historisk-antikvariska klassen som nominerat, och det var Birgitta Odén

Märta Åsdahl Holmberg.

Ingrid Hammarström.

(1921–2016) historiker med engagemang inom många olika forskningsfält som 1973 blev nummer två. Hennes forskningsinsatser gällde från början svensk finanspolitik under sent 1500-tal, senare kom hon att ägna sig åt både miljöhistoria och socialhistoria och åt de äldres villkor under olika historiska epoker. Liksom Greta Arwidsson var Birgitta Odén pionjär i flera avseenden. När hon utnämndes till professor vid Lunds universitet 1965 var hon inte bara Sveriges första kvinnliga professor i historia, utan också den första kvinnliga professorn över huvud taget vid det anrika Lundauniversitetet.

Efter ytterligare tre år – tretton år efter Greta Arwidssons inval – fick den filosofisk-filologiska klassen sin första kvinnliga ledamot, Märta Åsdahl Holmberg (1919–2008). Märta Holmberg var sedan 1973 professor i tyska med medellågtysk filologi som specialitet. Exempel på hennes forskning inom detta fält är studier av medeltida hantverksbeteckningar och ett större arbete om *Der Harffer Sachsenspiegel*, en betydande medeltida

lagtext. Vid sitt inval 1976 var Märta Holmberg redan sedan ett tjugotal år ledamot av Vetenskapssocieteten i Lund. Hon var också ledamot av Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala och av Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg.

1977 fick den historisk-antikvariska klassen sin tredje kvinnliga ledamot, Ingrid Hammarström (1924–2005), stads- och kommunhistoriker och professor vid Stockholms universitet, för övrigt Sveriges andra kvinnliga professor i historia. Hennes forskning omfattade till en början ekonomisk-historiska studier av svenskt och engelskt 1500-tal, senare Stockholm i svensk ekonomi under 1800-talets senare del. Hon tillbringade en period vid London School of Economics, vilket medförde betydelsefulla internationella kontakter. Professuren, som hon tillträdde 1970, innebar att hon också blev föreståndare för Stads- och kommunhistoriska institutet där hon kom att leda ett flertal omfattande, tvärvetenskapliga projekt med samverkan över disciplin- och lärosätesgränser. Ingrid Hammarströms forskning och hennes deltagande i Vitterhetsakademiens verksamhet kom så småningom tyvärr att hämmas av kronisk sjukdom.

Under 1980-talet inleddes en försiktig utökning av antalet kvinnliga ledamöter, och året 1980 invaldes hela tre kvinnor: Berta Stjernquist (1918–2010), Velta Rūķe-Draviņa (1917–2003) och Gun Widmark (1920–2013).

Berta Stjernquist var vid invalet i den historisk-antikvariska klassen professor i arkeologi vid Lunds universitet, där hon dessförinnan hade tjänstgjort som docent. Hon förblev Lund trogen och var under 1980-talet dekanus för den historisk-filosofiska sektionen vid Lunds universitet. Hennes forskningsintresse gällde till en början klassisk arkeologi, men hon kom sedan i huvudsak att ägna sig åt nordisk arkeologi med bestående insatser i samband med utgrävningar i Skåne. Hon deltog flitigt i akademimötena och i andra lärda sällskap inom landet och internationellt. En förebild för henne lär ha varit den Johanna Mestorf som ovan beskrivits som en av Vitterhetsakademiens allra första kvinnliga

Berta Stjernquist.

Velta Rūķe-Draviņa.

korresponderande ledamöter. Berta Stjernquist medverkade i sitt internationella engagemang till att stödja unga kvinnliga forskare, men liksom Greta Arwidsson var hon mindre intresserad av den mer radikala delen av kvinnorörelsen.

1980 fick också den filosofisk-filologiska klassen två nya kvinnliga ledamöter. En av dessa var Velta Rūķe-Draviņa. Efter uppväxt och forskarstudier i baltiska språk i Lettland kom hon som flyktning till Sverige under andra världskriget. Den disputation som hade omöjliggjorts under tysk ockupation av hemlandet kunde genom-

Gun Widmark.

föras 1959 vid Stockholms högskola. Rūķe-Draviņa var också verksam i Lund, men 1970 kunde hon slutligen tillträda en personlig professur i baltiska språk vid Stockholms universitet. Hennes professur var vid den tidpunkten den enda professuren i ämnet utanför Baltikum.

Det andra invalet av en kvinna i den filosofisk-filologiska klassen 1980 gällde Gun Widmark. Hon blev 1970 Sveriges första kvinnliga professor i nordiska språk i Göteborg, och 1973 tillträdde hon professuren i svenska språket vid Uppsala universitet. Hennes installationsföreläsning där, med rubriken *Om kvinnospråk*, kom att utlösa en omfattande forskning om språk och kön under 1970-talet. Gun Widmarks forskning utmärktes av stor ämnesmässig bredd och omfattade såväl traditionell nordistik som studiet av nuspråkliga förhållanden. Hon var också öppen för intryck från andra, angränsande discipliner och förblev produktiv långt upp i hög ålder. Gun Widmark var medlem av flera lärda sällskap och erhöll åtskilliga förnämliga priser, bland annat Rettigska priset från Vitterhetsakademien.

Tabell 2. Inval av svenska och utländska ledamöter per decennium 1950–2019.

Period	SVENSKA		UTLÄNDSKA	
	kvinnor	män	kvinnor	män
1950–1959	0	46	0	31
1960–1969	1	37	0	25
1970–1979	3	30	1	15
1980–1989	9	26	0	25
1990–1999	6	21	2	16
2000–2009	12	27	3	11
2010–2019	14	14	1	9

Källa: www.vitterhetsakad.se/ledamoter/matrikel

Den fortsatta utvecklingen av kvinnlig representation har vi valt att redovisa mer översiktligt och i tabellform. I tabell 2 kan vi, uppdelat på tioårsperioder, följa hur antalet kvinnoinval sakta ökat för att, framför allt

under de två senaste decennierna, närma sig männens antal. En naturlig följd blir förstås att invalen av män minskar i motsvarande grad, eftersom antalet inval vid olika tider är beroende av hur många rum som är lediga. Detta sker i ojämn takt, vilket avspeglas i att det i den längre serien av manliga inval skett variationer både upp och ner över tid. Sedan 1960 har antalet invalda manliga ledamöter per år varierat mellan noll och sex. Trots förekomsten av sådana naturliga variationer skedde en markant ökning av kvinnoinvalen, en fördubbling, omkring millennieskiftet. Tillkomsten av de så kallade Thamprofessorerna och den universitetsreform som 1999 medförde inrättandet av befodringsprofessorer kan ha haft en viss betydelse för detta tillskott av kvinnor i Akademien. Ett stort antal välmeriterade lektorer, både kvinnor och män, kompetensförklarades i det sammanhanget och kunde erövra professorstiteln. Tillgången på kvinnliga kandidater lär då ha synliggjorts, och jämsides med en allt livligare jämställdhetsdebatt vid universitet och högskolor och i samhället i stort bör detta ha stimulerat rekryteringen av kvinnor till Akademien. Denna positiva utveckling tycks ha fortlöpt utan att det avsatt några spår i form av inlägg för eller diskussioner om kvinnorepresentation i de handlingar från de två klasserna vi gått igenom. Det hindrar naturligtvis inte att saken kan ha diskuterats muntligt.

Tabell 3. Inval av svenska och utländska korresponderande ledamöter per decennium 1950–2019.

Period	SVENSKA		UTLÄNDSKA	
	kvinnor	män	kvinnor	män
1950–1959	1	28	1	10
1960–1969	2	17	0	6
1970–1979	2	16	0	7
1980–1989	1	14	1	1
1990–1999	2	6	1	1
2000–2009	3	3	0	3
2010–2019	3	6	1	0

Källa: www.vitterhetsakad.se/ledamoter/matrikel

Parallellt med en utjämning av könsfördelningen bland ledamöter i Akademien fortsatte invalen av svenska och utländska korresponderande ledamöter (tabell 3). Vad gäller svenska korresponderande ledamöter har rekryteringen av kvinnor varit stabilt låg över tid och rekryteringen av män har snarast minskat, framför allt från 1990-talet och framåt.

Akademien belönar vetenskapliga insatser även på andra sätt än genom medlemskap, till exempel genom priser, stipendier och medaljer. Vi fann att kvinnor belönats på detta sätt fem gånger från Akademiens tillkomst och fram till 1963. I den sammanställning av Akademiens donationsfonder som utgavs 1992 finner vi följande: 1932 gick Stiernas stipendium till filosofie magister Greta Arwidsson, och 1937 gick samma stipendium till filosofie licentiat Greta Arwidsson. Det Beskowska priset gick 1938 till filosofie licentiat Greta Arwidsson, 1946 till filosofie licentiat Dagmar Selling och 1962 till docenten Birgitta Odén. De allra första kvinnliga ledamöterna var alltså redan före sitt inval föremål för Akademiens uppmärksamhet.

Av Akademiens stora priser är det endast det Rettigska priset som har delats ut årligen under en längre period, närmare fyrtio år. I den nämnda sammanställningen över donationsfonder finner vi att under de första decennierna, perioden 1956–1995, var endast fyra av fyrtio mottagare kvinnor. På senare tid, 2004–2019, gick priset till kvinnor sex gånger av fjorton. Denna förändring från 10 till cirka 40 procent kvinnliga pristagare följer alltså i stort sett övrig pågående utjämning av Vitterhetsakademiens könsbalans.

Ytterligare ett sätt att belöna både vetenskapliga och kulturminnesvårdande insatser representeras av Akademiens medaljer och jetonger. Av Nils Ludvig Rasmussons sammanställning, publicerad 1992, framgår hur Vitterhetsakademien till en början delade ut belöningar enbart för insända tävlingskrifter. När detta skedde för sista gången 1871, hade ännu ingen sådan belöning tillfallit en kvinna. Det ligger nära till hands att anta att tävlingsbidrag från kvinnor helt enkelt hade saknats. Men av Inge Jonssons jubileumsskrift från 2003 framgår att det åtminstone en gång

före 1871 inkom en tävlingsskrift från en kvinna, nämligen från Hedvig Charlotta Nordenflycht. Hon erhöll dock ingen medalj.

Tabell 4. Vitterhetsakademiens medaljörer per decennium 1950–2019.

Period	kvinnor	män
1950–1959	8	91
1960–1969	5	19
1970–1979	6	42
1980–1989	7	27
1990–1999	16	27
2000–2009	24	45
2010–2019	19	27

Källor: Rasmusson, 1992; www.vitterhetsakad.se/priser

Med början 1829 började medaljbelöningar att utgå också utanför tävlingsinstitutionen. Av de medaljerna har åtskilliga tillfallit kvinnor, ofta för insatser inom kulturminnesvården. Tabell 4 visar utvecklingen för alla typer av medaljer och jetoner över tid. Några exempel på medaljer till kvinnor före 1950 kan nämnas. Det dröjde ända till 1929 innan den allra första kvinnan belönades på detta sätt. Då fick fru Emma Borrie och hennes man, lantbrukaren Carl Borrie, var sin jetong i silver ”för vården och iståndsättandet av Borrie gamla ödekyrka”. Nästa medalj till en kvinna, en jetong i guld, gick 1935 till änkefru Emma Zorn ”för mångåriga insatser för främjande av de syften, som ligga inom akademiens verksamhet”. Därefter dröjde det till 1950-talet, då bland andra fru Augusta Cassel på Stjernerund belönades med en jetong i guld ”för stora insatser till fromma för vårt lands byggnadsminnesvård”.

Vi har varit i kontakt med några av de övriga kungliga akademierna, i första hand de tidigt inrättade. I tabell 5 redovisas de, rangordnade efter tiden för första kvinnoinval. Vetenskapsakademiens första kvinnliga ledamot valdes in redan nio år efter Akademiens grundande. Därefter

Tabell 5. Tiden för första kvinnoival i några svenska, kungliga akademier relaterat till tiden för respektive akademis inrättande.

	Akademi inrättad	Första kvinnoival
Kungl. Vetenskapsakademien	1739	1748
Kungl. Musikaliska Akademien	1771	1772
Kungl. Akademien för de fria konsterna	1735	1773
Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg	1773 *)	1776
Svenska Akademien	1786	1904
Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien	1753/1786	1963
Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien	1919	1970
Kungl. Skogs- och lantbruksakademien	1811	1977

*) Kunglig från 1778.

Källor: Respektive akademis sekretariat

dröjde det dock etthundatrettiofem år till nästa kvinnoival. Svenska Akademiens tröghet i att välja in kvinnor är väl känd, inga kvinnor valdes in under 1700- eller 1800-talen. 1904 kom sedan Selma Lagerlöf och 1944 Elin Wägner. Musikaliska Akademien och Konstakademien samt Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg skiljer sig från de övriga. Musikaliska Akademien, som inrättades 1771, valde redan året därpå in en kvinna, och Konstakademien, inrättad 1735, fick sin första kvinnliga ledamot 1773. Möjligen kan detta sammanhänga med att dessa akademiers syfte inkluderar konstnärligt estetiska aktiviteter, som det sedan länge varit accepterat för kvinnor att ägna sig åt. Det lärda sällskapet i Göteborg valde faktiskt in sin första kvinna, Anna Maria Lenngren, redan 1776, alltså innan man erhållit kunglig status. Fram till 1831 invaldes där femton kvinnor, vars inval dock i regel var kopplat till deras mäns ledamotskap. Från 1832 dröjde det sedan till 1904 då Selma Lagerlöf var nästa kvinna att vinna inträde.

*

För att sammanfatta konstaterar vi att Akademiens historia, inbegripet dess förmåga att identifiera kvinnliga ledamöter och benägenhet att välkomna dem, har utspelat sig under drygt tvåhundra år av genomgripande samhällsutveckling, som bland annat medfört grundläggande förändringar av hela universitetsvärlden och av Akademien själv. För Vitterhetsakademiens del var 1960-talet en brytningstid, om vi ser till det första fulla ledamotskapet för en kvinna. De kvinnor som utsågs eller invaldes dessförinnan var alla utländska eller korresponderande ledamöter. Till en början gick förändringen sakta och försiktigt, och den historisk-antikvariska klassen var djärvast. Den filosofisk-filologiska klassen tvekade tretton år efter första kvinnoinvalet innan man valde in sin första kvinnliga ledamot. De allra flesta av de jämförbara, svenska kungliga akademierna har uppvisat liknande tendenser: En trög start med ett försiktigt tillskott av kvinnor under 1900-talet, en gradvis ökning fram mot millennieskiftet, varefter vi nu i vår egen akademi är på väg att uppnå balans i könsfördelningen. Det kan tilläggas att i jämförelse med sin höga förebild – den franska akademien, grundad på 1600-talet men som valde in sin första kvinna 1980 – behöver de svenska kungliga akademierna inte blygas när det gäller inval av kvinnor.

Som slutpunkt har vi valt två fotografier som tillsammans står som inregel på förändringen i vår egen akademi: det ena visar den första fullvärdiga kvinnliga ledamoten, Greta Arwidsson, som ensam kvinna vid ett akademiplenium ännu år 1972; det andra en kvinnlig preses, Gunnel Engwall, i aktion vid årshögtiden 2010.

Föredrag den 4 juni 2019

Överst Greta Arwidsson som enda kvinna vid sammanträde i KVHAA 1972 och nederst KVHAA:s första kvinnliga preses, Gunnel Engwall, vid Akademiens högtidssammankomst 2010.

R E F E R E N S E R

Handskrifter

Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (Villagatan 3, Stockholm)
Akademiens matrikel (papper) – även digitalt: www.vitterhetsakademien.se/ledamoter
Protokoll från Akademiens sammanträden i klasserna och i förvaltningsutskottet

Antikvarisk-topografiska arkivet (Riksantikvarieämbetet)

Åa 2, Gem. handlingar, KVHAA Protokoll i koncept, A1c:1, 1786–1837

Kungliga biblioteket, handskriftssamlingen

I.f.19:1, Fredenheim, Carl Fredrik, *Conceptbiographi til 1796*

Nationalmuseums arkiv och bibliotek

MS NM Biogr., Italica, Fredenheim

Tryckt litteratur

Uppslagsböcker, särskilt svenska och utländska biografiska lexika
Vitterhetsakademiens årsböcker

Monografier och artiklar

ARRHENIUS, B. 2019. *Forngreta. En biografi om Greta Arwidsson som blev Sveriges första kvinnliga professor i arkeologi*, Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld.

DE GIOVANE, J. 1791. *Lettres sur l'éducation des princesses*, Wien.

DE GIOVANE, J. 1797. *Plan pour faire servir les voyages à la culture des jeunes gens qui se vouent au service de l'état dans la carrière politique, accompagné d'un précis historique de l'usage de voyageur...*, Wien.

[GIOVANE DI GIRASOLE, JULIANE VON:] 1793. *Gesammelte Schriften der Frau Herzoginn Julie von Giovane Gebornen Reichsfreyinn von Mudersbach, Sternkreuz-Ordensdame, Ehrenmitgliedes der K. Akademie der Schönen Wissenschaften, Künste und Alterthümer zu Stockholm*, utg. Joseph Edlen von Retzer, Wien.

GOETHE, J.W. VON, 1786. *Reise-Tagebuch*.

JONSSON, I. 2003. *Vitterhetsakademien 1753–2003*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Donationsfonder. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1996.

LAINÉ, T. 2010. *Carl Fredrik Fredenheim. En nyhumanist och hans klassiska bibliotek*, Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

OLAUSSON, M. 1989. "Jacques Beys and Fredenheim's voyage pittoresque", *Bulletin – Nationalmuseum* 13:2, s. 96–106.

- OLAUSSON, M. 2011. "Fredenheim's voyage pittoresque revisited", *Art bulletin of Nationalmuseum* 18, s. 39-42.
- RASMUSSEN, N.L. 1992. *Medaljer och jetoner slagna av Kungl. Vitterhetsakademien och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*. Bilaga till årsbok.
- SCHÜCK, H. 1932-1944. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien*, 8 volymer, Stockholm (S:s förslag om Reuterholm som möjlig initiativtagare till Juliane de Giovanes utnämning: vol. VI (tr. 1943), s. 30-31).
- STJERNSTEDT, L.-J. 2004. *Vår man i Rom. Överintendenten Carl Fredric Fredenheims italienska resa 1787-1790*, Stockholm: Atlantis.
- UNVERHAU, D. 2015. *Ein anderes Frauenleben. Johanna Mestorf (1828-1909) und "ihr" Museum vaterländischer Altertümer bei der Universität Kiel*, 3 Bände. Kiel: Wachholtz.